

Aspekty historyczne Turyngii

Julia Reutelhuber

Projekt okładki: Diego Crescentino

Publikacja nie przedstawia poglądów Federalnej Centrali Kształcenia Obywatelskiego w Turyngii. Autorka ponosi pełną odpowiedzialność za opublikowaną treść.

Federalna Centrala Kształcenia Obywatelskiego w Turyngii
Regierungsstraße 73, 99084 Erfurt
www.lzt-thueringen.de

2017

Julia Reutelhuber

Aspekty historyczne

Turyngii

Treść

1. Władza feudalna w Turyngii 2. Reformacja 3. Absolutyzm i małomieszczaństwo 4. Między restauracją a rewolucją 5. Turyngia w Republice Weimarskiej 6. Dzielnicą Turyngii „Trutzbau“ 7. Obozy koncentracyjne, uzbrojenie, praca przymusowa 8. Podział Niemiec 9. Rewolucja pokojowa w 1989 roku 10. Ponowne utworzenie Kraju Związkowego Turyngii 11. Klasyczny Weimar 12. Weimarski Bauhaus w latach 1919–1925

FCKO Turynia

Most Werra w pobliżu miejscowości Creuzburg. Pochodzący z 1223 roku, jest najstarszym mostem wybudowanym z kamienia naturalnego w Turynii.

1. Władza feudalna w Turyngii

Ród Merowingów przeżywał od 1040 roku swój wzlot, zaś symbolem ich władzy stał się zamek Wartburg (wybudowany w 1067 roku).

W roku 1131 nadano Ludwikowi I tytuł księcia feudalnego. Wraz z „konstytucyjną odbudową” księstw feudalnych Turyngia urosła do rangi jednego z najbardziej wpływowych. Podlegała bezpośrednio królowi, a jednocześnie niemal równała się z tradycyjnymi księstwami Bawarii, Saksonii oraz Szwabii. Dzieci księcia feudalnego wżeniły się nawet w rodziny szlacheckie europejskiej elity (w 1221 roku odbył się ślub Ludwika z węgierską córką królewską Elżbietą).

Książę feudalny Herman I był entuzjastycznym mecenasem sztuki, pod którego panowaniem w latach 1200–1217 region Turyngii stał się jednym z najbardziej znaczących centrów życia kulturalnego.

Rzekomo w roku 1206 w obecności najślawniejszych poetów tamtego okresu odbył się na Wartburgu turniej śpiewaczy. Po śmierci bezdzietnego księcia feudalnego Henryka Raspe w roku 1247 zakończyła się era panowania Merowingów w Turyngii. Po wojnie sukcesyjnej nastąpił również podział księstwa feudalnego na heską i turyńską część.

FCKO Turyngia

Pomnik Lutra na erfurckim placu centralnym Anger. Marcin Luter żył tam w latach 1501 – 1511.

2. Reformacja

Pobyt Marcina Lutra w Turyngii przyczynił się tam wcześniej do rozpowszechnienia reformacji. W miastach swe kazania duchowni głosili coraz częściej zgodnie z jego naukami, rozwijając przy tym szerokie spektrum reformatorskich przekonań oraz propozycji reform.

Centrami reformacji stały się przede wszystkim miasta Eisenach, Weimar i Orlamünde. Szczególnego kulturowego znaczenia nabral pobyt Lutra na Wartburgu od 1521 do 1522 roku. To tam przetłumaczył on Biblię na język niemiecki. Także elektor saksoński Jan opowiedział się za reformatorskim wyznaniem, jednakże konflikty socjalne i religijne z roku 1524 doprowadziły także w Turyngii do rozruchów. Do dziś znany jest Thomas Müntzer, który wówczas zespoił religijne i socjane kwestie państwowe. 15 maja 1525 roku szlachta skutecznie stłumiła powstanie chłopów w bitwie pod Frankenhausen.

Dopiero po zakończeniu wojny chłopskiej założono Luterkański Kościół Krajowy, a system kościelny został zreformowany w duchu nauk Lutra. Reformacja zaś rozciągnęła się w znacznym stopniu na ziemię turyńską aż do miasta Eichsfeld.

FCKO Turynia

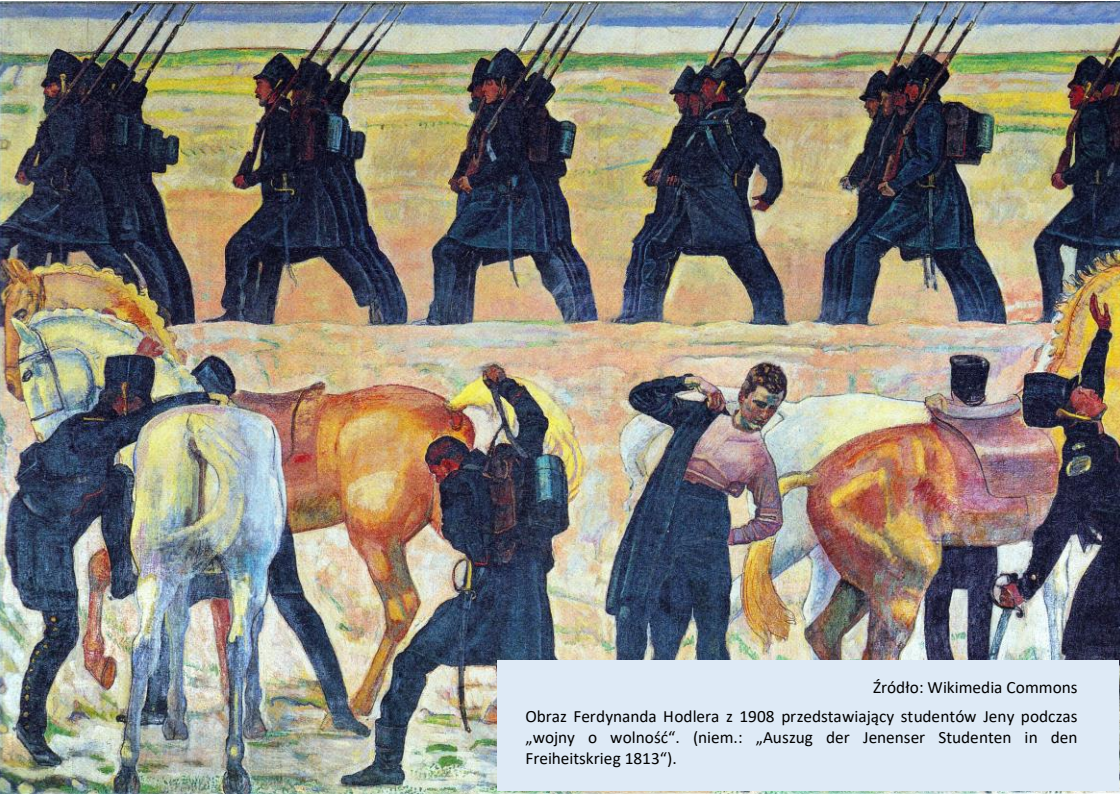
Zespół pałacowy Friedenstein w Gocie wybudowany w latach 1643 –1654.

3. Absolutyzm i federalizm

W siedemnasto- i osiemnastowiecznej Turyngii wzorem dla tutejszych władców stał się styl panowania wiodących europejskich państw. Kolejno powstawały rezydencje, np. zespół pałacowy Friedenstein w Gocie, pałace myśliwskie, letnie rezydencje, ogrody, kompleksy parkowe. Wspierano również rozwój sztuki. Tym panujący podkreślili swe absolutystyczne roszczenia władzy.

Turyński system państwowy był w tym okresie bardzo różnorodny. Istniało dziesięć księstw, dziesięć terytori ziemskich, cztery harabstwa, siedziba arcybiskupia, a także dwa miasta Rzeszy. Najbardziej znacząca była dynastia Wettynów, która sprawowała władzę nad księstwami Weimaru, Goty oraz Eisenach. Wraz z kształtowaniem się linii bocznych powstawało coraz więcej małych terytori ziemskich z ograniczonymi prawami władcy. Władcy dążyli do wypracowania sprawnej funkcjonujących państw poprzez efektywną politykę centralizacyjną. Krokiem ku temu stało się wprowadzenie biurokracji.

Wyjątkową drogę wybrał książę Ernest I Pobożny (1601–1675), który podjął próbę „nauczania dorosłych i niewykształconych”. To on jako pierwszy wprowadził w 1642 roku na podległych mu terenach obowiązek szkolny dla dzieci w wieku od pięciu do dwunastu lat.

Źródło: Wikimedia Commons

Obraz Ferdynanda Hodlera z 1908 przedstawiający studentów Jeny podczas „wojny o wolność”. (niem.: „Auszug der Jenenser Studenten in den Freiheitskrieg 1813”).

4. Między restauracją a rewolucją

Po wojnie wyzwolenczej przeciwko Napoleonowi w Turynii zaczęły rozwijać się liberalne ruchy narodowe.

W 1815 roku powstała pierwsza korporacja studencka w Jenie, w ślad za którą poszły także inne kraje związkowe Niemiec, zakładając kolejne stowarzyszenia studenckie. Wielkie Księstwo Saksonia-Weimar otrzymało z kolei w 1816 roku własną konstytucję, co uczyniło je pierwszą monarchią konstytucyjną Niemiec.

Do dziś znane jest święto Wartburga z 1817 roku, które doprowadziło do dalszego upolitycznienia studentów. Żądali oni zniesienia małomieszczaństwa i wprowadzenia ogólnoniemieckiej Rzeszy pod panowaniem monarchii konstytucyjnej. Gdyby liberalne, państwowe i demokratyczne dążenia zgodnie z postanowieniami karlsbadzkimi z 1819 roku zostały stłumione, powstałe socjalne i polityczne nieporozumienia w 1848 mogłyby doprowadzić do rewolucyjnych protestów w Turynii.

Wraz z porażką rewolucji 1849 rozwiązano parlamenty rewolucyjne, a mimo zamierzonej restauracji w Niemczech nastroje polityczne w Turynii pozostały stosunkowo tolerancyjne.

FCKO Turynia

Ówczesna siedziba parlamentu Turynii w Republice Weimarskiej. Dziś Wyższa Szkoła Muzyczna im. Franciszka Liszta.

5. Turyngia w Republice Weimarskiej

Wskutek rewolucji październikowej 1918 roku wszyscy monarchowie Niemiec zmuszeni byli abdykować. W Turyngii zaś wybrano parlamenty państwowe, które po przyłączeniu Coburga do Bawarii zgodnie z referendum, dążyły do połączenia się terenów turyńskich. Po ogólnych wyborach do niemieckiego Zgromadzenia Narodowego parlament obradował w Weimarze. Tam także uchwalono konstytucję Rzeszy, a jednym z jej postanowień było nazwanie nowo powstałego demokratycznego państwa Republiką Weimarską.

Na początku wskutek prób przewrotu państwa w republice panowały beładne warunki. Prawicowy pucz Kappa-Lüttwitza w 1920 roku przyczynił się częściowo do powstania na terenie Turyngii terenu zaciętych sporów i dyskusji.

Utworzenie rządu wolnego kraju związkowego Turyngii nastąpiło pierwszego maja 1920 roku wraz z siedmioma miastami: Weimarem, Gotą, Altenburgiem, Meiningen, a także miastami Rudolstadt, Sondershausen oraz Reuß. Weimar stał się stolicą kraju związkowego. Do terenów Turyngii nie należał jednak Erfurt i dalsze obszary jak np. Eichsfeld, które w dalszym ciągu pozostawały pod panowaniem pruskim.

W parlamencie Turyngii rozpowszechniało się tworzenie obozów, które sprzyjały partiom radykalnym. Turyngia stała się wówczas ogniskiem narodowego socjalizmu.

FCKO Turyngia

Wybudowany w 1937 roku weimarski kompleks „Gauforum”.

6. Dzielnica Turyngii „Trutzgau“

Już w 1926 roku podczas drugiego zjazdu partyjnego w Weimarze organizacja młodzieżowa „Hitler-Jugend” (HJ) utworzyła Narodowosocjalistyczną Niemiecką Partię Robotników (niem. NSDAP). W Turyngii już na przełomie lat 1930/31 zyskała ona miejsca w rządzie – pierwszym w Republice Weimarskiej. Partię reprezentował wówczas Wilhelm Frick jako minister spraw wewnętrznych oraz minister do spraw kształcenia narodu.

W 1932 roku doszło nawet do „przedterminowego zdobycia władzy”, gdy Fritz Sauckel jako członek NSDAP i kierownik dzielnicy został wybrany na przewodniczącego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Turyngii oraz na urząd ministra spraw wewnętrznych. Sauckel chciał przekształcić Turyngię we „wzorcową dzielnicę” w „Trzeciej Rzeszy”.

Weimar stał się centralą władzy dzielnicowej w wielkim narodowosocjalistycznym stylu, a nieopodal niego utworzono obóz koncentracyjny Buchenwald. Jako „pełnomocnik generalny ds. pracy” w roku 1942 Sauckel posiadał nieograniczony dostęp do robotników przymusowych z całej Europy. W 1944 roku przekazano mu także uprawnienia prezydenta okręgu administracyjnego miasta Erfurt. Pod zarzutem popełnionych zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości Sauckela skazano na karę śmierci podczas procesów norymberskich w 1946 roku.

FCKO Turyngia

Brama główna obozu koncentracyjnego Buchenwald (1937–45).

7. Obozy koncentracyjne, zbrojenie, praca przymusowa

Dzięki wyłączeniu zakładów produkcyjnych Simsona w turyńskim Suhl Sauckel był w stanie wybudować imperium przemysłowe (Fundacja Wilhelma Gustloff), które przeżywało swój rozkwit za sprawą produkcji uzbrojenia.

Utworzony w 1937 roku obóz koncentracyjny Buchenwald należał do jednego z trzech największych obozów w Rzeszy. Do czasu wyzwolenia i przejścia go przez trzecią armię amerykańską zamordowano w tymże „obozie pracy” około 56 tysięcy ludzi wskutek nieludzkich warunków pracy oraz kar. Obok głównego obozu istniały także dodatkowe obozy zewnętrzne w wielu różnych miejscach. Szczególne znaczenie miał obóz koncentracyjny o nazwie Mittelbau-Dora w pobliżu Nordhausen. To tam w największej podziemnej fabryce zbrojeniowej w okresie II wojny światowej powstawały rakiety.

Podczas wojny Sauckel dokładał wszelkich starań, by sprowadzić także inne zakłady zbrojeniowe do Turyngii, mając do dyspozycji pracowników przymusowych z całej Europy. W roku 1942 w ramach akcji „Sauckel” sprowadził 2,7 miliona ludzi, przede wszystkim z Europy wschodniej do Niemiec. Siłę roboczą pracowników przymusowych wyzyskiwano uniemożliwiając im godne warunki mieszkaniowe oraz warunki pracy.

NATIONAL-THEATER, WEIMAR

ZWANZIG MARK

WER BANKNOTEN NACHMACHT ODER
VERFÄLSCHTE SICH VERSCHAFFT

FCKO Turyngia

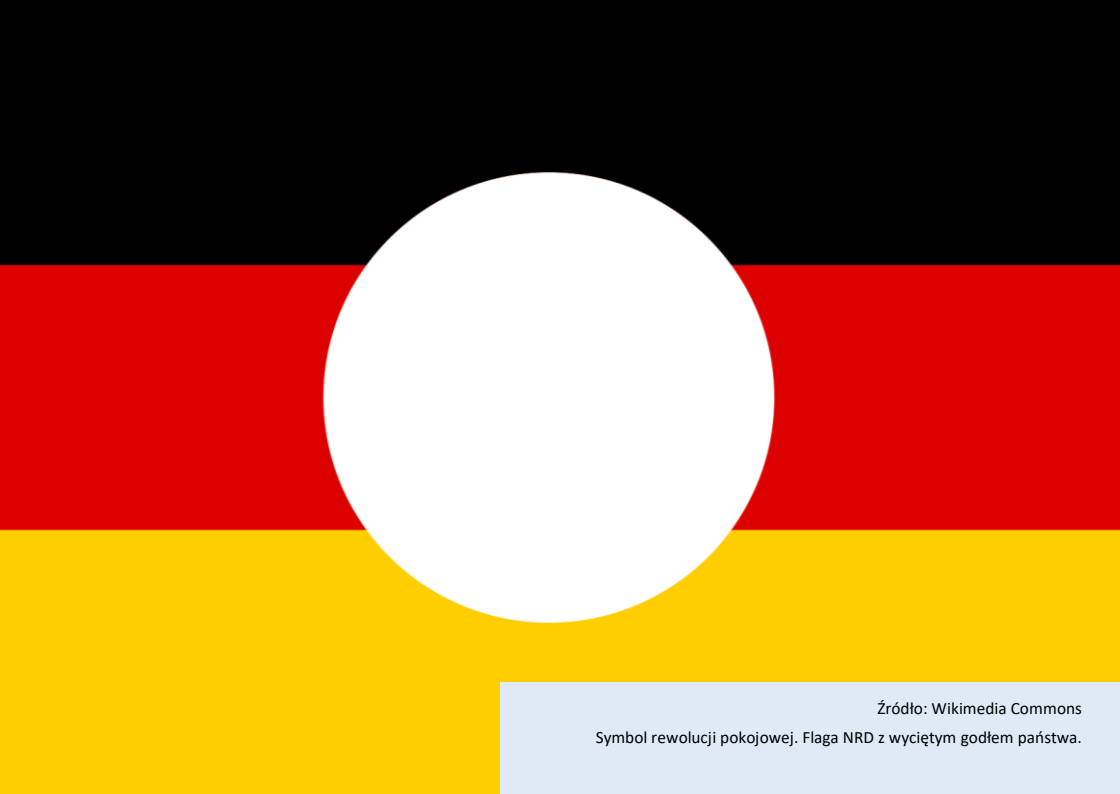
20 marek niemieckich w NRD.

8. Podział Niemiec

Po II wojnie światowej Turyngia znajdowała się pod okupacją sowiecką, podczas której doszło do utworzenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej w 1949 roku. Wskutek zimnej wojny między USA i ZSRR doszło do podziału Niemiec. Wewnętrzne granice państwa rozciągały się wówczas na długość 1393 km pośrodku kraju. W latach 1945–1961 spod okupacji sowieckiej i późniejszej NRD zbiegło ponad trzy miliony ludzi.

Decyzyjna partia NRD, którą była Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec (niem. SED), nie zmieniła swojej polityki, którą wypędzała ludzi, lecz wybudowała nieprzepuszczalne granice świata. Wtedy dopiero NRD mogło się w pełni ustabilizować. Różne przeszkody pozbawiły ludzi prawa decydowania o wyborze miejsca zamieszkania. Turyngia posiada obecnie 763 km granic z Bawarią, Hesją i Dolną Saksonią. Setki ludzi straciło życie, usiłując opuścić NRD w tamtym czasie. Podczas otwarcia granic 9 listopada 1989 roku tysiące z nich opuściło wschodnie Niemcy udając się na zachód kraju.

Źródło: Wikimedia Commons

Symbol rewolucji pokojowej. Flaga NRD z wyciętym godłem państwa.

9. Rewolucja pokojowa w 1989 roku

Turyngia nie należała do zapalonych zwolenników rewolucji pokojowej, jednak i tu dochodziło do protestów po sfałszowanych wynikach w wyborach komunalnych 7 maja. Ruchy obywatelskie pod zwierzchnictwem kościoła stały się centralnymi aktorami wczesnej rewolucji pokojowej.

Cześciowo specyficzne regionalne stosunki wywołały gniew ludu (despotyczni politycy, zanieczyszczenie środowiska, braki zaopatrzeniowe, rozpadające się centra miast). Coraz więcej mieszkańców brało udział w tygodniowych modlitwach o pokój w licznych turyńskich miastach i gminach. W regionie Turyngii dochodziło także do jesiennych demonstracji ku zjednoczeniu. Najważniejszymi z nich były demonstracje w Arnstadt 7 października, w Jenie 23 października, w Nordhausen 27 października oraz w Erfurcie 3 listopada. Po upadku muru Turyngii przypadała szczególna rola, gdyż była ona krajem związkowym na granicy z Niemcami zachodnimi. To tutaj dochodziło do spotkań mieszkańców obu części Niemiec.

FCKO Turyngia

Nowa sala plenarna (od 2003 roku) parlamentu Turyngii w Erfurcie.

10. Ponowne utworzenie Kraju Związkowego Turyngii

3 października 1990 roku Turyngia ukostytuowała się jako kraj związkowy. W jej skład weszły trzy ówczesne okręgi NRD: Erfurt, Gera i Suhl, jak również przyłączone okręgi Schmölln, Altenburg oraz Artern.

W tym samym roku odbyły się pierwsze wybory parlamentarne, zaś pierwszy parlament Turyngii uznano za otwarty 25 października 1990 w Teatrze Narodowym w Weimarze. W roku 1991 Erfurt ogłoszono siedzibą parlamentu oraz stolicą kraju związkowego. Herb Turyngii, obok swych tradycyjnych biało-czerwonych barw, sięga do dynastii Ludownigów i ich lwa odwołując się do tradycji władzy feudalnej w Turyngii.

Dalszym nawiązaniem do historii jest określenie Turyngii jako „wolne miasto”, które przyjęło tę nazwę już w czasach Republiki Weimarskiej.

W roku 1993 uroczystie uchwalono konstytucję Wolnego Kraju Związkowego Turyngii na zamku Wartburg.

FCKO Turynia

Teatr w Meiningen został wybudowany w 1909 roku.

11. Klasyczny Weimar

Krajobraz kulturowy Turygii kształtowany jest do dziś pod wpływem „weimarskiego klasyku” (1775–1832), zaś weimarski „Museum”, czyli krąg zainteresowanych kulturą, prowadzony przez księżną Annę Amalię oraz w czasie panowania jej syna Karola Augusta (1775–1828) przyczynił się do sprowadzenia licznych pisarzy oraz artystów do Weimaru.

Johann Wolfgang Goethe spędził tam większość swego życia, tworząc wiele ze swych dzieł. Także Friedrich Schiller, Christoph Martin Wieland, Johann Gottfried Herder i inni kształtowali klasyczny Weimar. W tym samym czasie w Jenie kształtowało się centrum filozofii idealistycznej (Fichte, Schelling, Hegel). Jena jest również kolebką epoki wczesnego romantyzmu (Schlegel, Tieck, Brentano, Novalis).

Kompozytor Franciszek Liszt tworzył w licznych miastach na terenie Turyngii (m.in. w Eisenach, Sondershausen czy Erfurcie). W Weimarze w roku 1872 założył zaś pierwszą w Niemczech szkołę orkiestry.

Europejskie uznanie zdobył także Jerzy II, znany także jako „książę teatru” (1866–1914) w Meiningen dzięki wiernym oryginałom występom teatralnym a także jako założyciel nowoczesnego teatru reżyserskiego.

Zdjęcie: Diego Sebastián Crescentino

Wzorcowy dom „Am Horn” w Weimarze wybudowany w roku 1923 na pierwszą wystawę Bauhaus.

12. Weimarski Bauhaus w latach 1919–1925

Po upadku cesarstwa także w środowisku artystycznym zapoczątkowano nową erę. Celem było dostosowanie sztuki dla nowego użytkownika – nowoczesnego społeczeństwa przemysłowego. Na pierwszy plan wysunęła się funkcjonalność przedmiotów. W 1919 roku rząd Turyngii przekazał Walterowi Gropiusowi kierownictwo nad nowozałożonym weimarskim „Bauhaus”. To właśnie tutaj przekazywano estetyczne i rzemieślnicze aspekty nowej epoki zgodnie z jego założeniami.

Gropius sprowadził awangardę europejskiej sztuki do Weimaru, by mogli nauczać tam m.in. Wassily Kandinsky (1866–1944) oraz Paul Klee (1879–1940). Od czasów założenia Bauhaus narażony był na krytykę ze strony konserwatywnych kręgów.

W czasie zaostrzonych konfliktów politycznych w parlamencie Turyngii, Bauhaus spełniał rolę przetargową rozmaitych interesów. Po dłuższych sporach zdecydowano się na jego przeniesienie do Dessau w 1925 roku.

Zdjęcie: Diego Sebastián Crescentino
Uniwersytet Bauhaus w Weimarze.

